

35 Years

VICHAR MANTHAN

IJIF
Impact Factor
2.283

National Research Journal of Political Science and Public Administration
(Peer Reviewed Journal)

The Contribution of Dr. Babasaheb Ambedkar In Nation Building

महाराष्ट्र राज्यशास्त्र व लोकप्रशासन परिषदेची संशोधन पत्रिका

विचार मंथन

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्रउभाषणीत योगदान

मुख्य संपादक - प्राचार्य डॉ. पी.डी. देवरे

संपादक - डॉ. प्रमोद पवार | डॉ. मनोहर पाटील

VICHAR MANTHAN

National Research Journal of Political Science and Public Administration

(A Peer Reviewed Journal)

Vol. - 5 , No - 2

Special Issue - 1

March 2018

ISSN- 2347-9639

◆ Chief Editor / President ◆

Prin. Dr. P. D. Deore

11, Shri Samarth Appartment, Chitrangan Soc., Savarkar Nagar, Gangapur Road, Nashik-13 Mob : 9423980457

◆ Editor ◆

Prin. Dr. Pramod Pawar

Dhandai Arts College, Amalner Dist. Jalgaon

Email- pramodpawar1761@gmail.com Mob:9423582073

◆ Editor / Secretary ◆

Prin. Dr. Manohar Patil

S.S.V.P.S College, Dhule

Email-manoharpatil123@gmail.com Mob:9422287053

◆ Hon'ble Guest Editors ◆

Dr. Sushama Yadav (New Delhi)
Dr. Sanjeevkumar Sharma (Meerut)
Dr. Subhash Chandrakar (Raipur)
Dr. Shilpi Bose (Raipur)
Dr. Anita Deshpande (Bhopal)
Dr. Garima Jawalkar (Bhopal)
Dr. Sunilkumar Goyal (Khandwa)
Dr. Ketan Govekar (Panji, Goa)
Dr. J. Prabhash (Kerala)
Dr. Shaikh Abul Barkat (Hydrabad)

◆ Advisory Editors ◆

Dr. Vitthal More (Latur)
Dr. Vasanti Rasam (Kohlapur)
Dr. Bharati Patil (Kolhapur)
Dr. Surendra Jondhale (Mumbai)
Dr. Alka Deshmukh (Nagpur)
Dr. Mohan Kashikar (Nagpur)
Dr. Prakash Pawar (Kohlapur)
Dr. Rajeshwari Deshpande (Pune)
Dr. Bal Kamble (Karjat-Pune)
Dr. Ashok Naikwade (Aurangabad)
Dr. Balasaheb Bhosale (Tasgaon)
Dr. Pyarelal Suryawanshi (Amravati)
Dr. Jyostna Sonkhaskar (Sinnar)
Dr. Suresh Bhalerao (Parbhani)
Dr. Sanjay Gore (Gadchiroli)
Dr. Sanjay Wagh (Mumbai)

◆ Editing Assists ◆

Dr. Sambhaji Patil (Shindkheda)
Asst. Prof. Gautam Bhalerao (Jalgaon)
Asst. Prof. Viqar Shaikh (Jalgaon)
Asst. Prof. Sanjay Patil (Chopada)

◆ Managing Editor ◆

Mr. Yuvraj Mali

◆ Publishers ◆

Atharva Publications

Basement, Om Hospital, Near Anglo Urdu Highschool, Dhake Colony, Jalgaon - 425001 Ph.No. 0257-2239666

Maharashtra Political Science and Public Administration Conference

Reg. No. MAH/12-83/ Aurangabad-F-985

Visit Us : www.vicharmanthanjournal.com

E-Mail : vicharmanthanjournal@gmail.com

Subscription

Individuals : Rs. 1000/- For Five Years

Institutions : Rs. 1500/- For Five Years

For This Issue only Rs.250/-

विचारमंथन या संशोधन पत्रिकेत प्रसिद्ध झालेली मते संपादक, सहसंपादक, कार्यकारी संपादक आणि सल्लागार मंडळ यांना मान्य असतीलच असे नाही. या संशोधन पत्रिकेत प्रसिद्ध करण्यात आलेल्या लेखातील लेखकांची मते ही त्यांची वैयक्तिक मते आहेत. तसेच शोधनिबंधाची जबाबदारी ज्या-त्या लेखकांवर राहिल.

मेसर्स अथर्व पब्लिकेशन्सच्या वतीने कार्यकारी संपादक श्री.युवराज माळी यांनी प्लॉट नं.१७, देविदास कॉलनी, धुळे-४२४ ००१. (महाराष्ट्र) येथे प्रकाशित केले व आविष्कार प्रिंटर्स, अयोध्यानगर, जळगाव येथे मुद्रित केले. मोबाईल : ९४०५२०६२३०, फोन : ०२५७-२२३९६६६.

* अनुक्रमणिका *

• Dr. B. R. Ambedkar : Contributions in Nation Building	21
- Dr. C. D. Naik	
• Thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar on India's Defence & Foreign polices.....	30
- Dr. Laxman P. Wagh	
• Empowerment of Woman and Dr. Ambedkars Thoughts	33
- Dr. G. S. Mehkarkar	
• Dr. Babasaheb Ambedkar view of Land Holding	35
- Prof. Nagsen Meshram	
• Dr. Ambedkar - The Pioneer of Indian Democracy	38
- Dr. J. C. Salunkhe	
• Dr. Babasaheb Ambedkar and Woman Empowerment	40
- Rahul Khandare	
• Welfare Economics - Thoughts and Ideas of Dr. B. R. Ambedkar	43
- Dilvarsing R. Vasave	
• Dr. Babasaheb Ambedkar and Human Rights?	45
- Dr Sandesh D. Shegaonkar	
• Dr. Babasaheb Ambedkar and Gender Equality	47
- Dr. Asha R. Tiwari	
• Dr. Ambedkar's Realistic Foreign Folicy	49
- Dr. Kulkarni Sharad Madhukar	
• Architect of Indian Constitution - Dr. B. R. Ambedkar	51
- Viqar R. Shaikh	
• महिला सशक्तीकरण में डॉ. आंबेडकर की भुमिका	५३
- डॉ. कांबळे आशा दत्तात्रय	
• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि मानवतावाद	५६
- प्रा. डॉ. आर. जी. खैरनार	
• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारताच्या विकासासाठी आर्थिक तत्वज्ञान	५८
- प्रा. अनिल साहेबराव पाटील	
• दलित स्त्री काव्यलेखनाची प्रेरणा - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर	६१
- प्रा. रवींद्र पीरन नगराळे	
• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्री जागृतीविषयक विचार	६४
- प्रा. सुभाष श्रावण धनगर	
• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतीय लोकशाही	६६
- प्रा. डॉ. माधव केरबा वाघमारे	
• डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : कृषी, ग्रामीण, औद्योगिक व चलन विषयक विचारांचे चिंतन	६८
- प्रा. व्ही. एच. पाटील	

- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकराचे आर्थिक विचार ७०
- प्रा. देविदास भट्ट भामरे
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि लोकशाही ७२
- प्रो. डॉ. दत्तात्रय मुकूंद टेकाडे
- सुनिल मच्छिंद्र राजपूत
- डॉ. बाबासाहेब भिमराव रामजी आंबेडकर : एक सामाजिक चळवळ ७५
- प्रा. अरविंद भुबुतराव पाटील
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राष्ट्रीय सुरक्षेतील योगदान ७७
- प्रा. गुलाब सदाशिव पाटील
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतीय सुरक्षा ८०
- प्रा. एस. आर. पाटील
- डॉ. बी. आर. आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार ८२
- प्रा. डॉ. संजय जिभाऊ पाटील
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा अर्थशास्त्रीय दृष्टीकोण ८५
- प्रा. डॉ. सोनवणे बी. एम.
- इतिहासकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ८७
- प्रा. आर. के. सुर्यवंशी
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची पत्रकारिता ८९
- प्रा. सुनिल भालेराव पाटील
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या जीवनातील लोकशाही, सामाजिक, राजकीय इ. विचारांचा आढावा घेऊन ९१
आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत त्यांचे योगदान
- प्रा. जयश्री प्रकाश देवरे
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची समाजक्रांतीविषयी भूमिका ९३
- प्रा. अरुण अवचितराव पाटील
- भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने ९५
- प्रा. डॉ. सौ. दिपिका अनिल चौधरी
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व दलित चळवळ ९७
- प्रा. डॉ. अनिल दिगंबर पवार
- भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर राष्ट्रधर्माचे प्रणेते ९९
- प्रा. रमेश आसाराम वाघ
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे घटनावादाचे तत्त्वज्ञान १०२
- प्रा. डॉ. महेंद्र पाटील
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतातील आरक्षणाचे धोरण १०५
- प्रा. डॉ. संदिप बी. नेरकर
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : संविधान आणि सामाजिक न्याय १०८
- निलेश एस. खिल्लारे
- महाड सत्याग्रह ११०
- प्रा. डॉ. डी. बी. जाधव
- प्रा. डॉ. डी. यु. देवरे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा अर्थशास्त्रीय दृष्टीकोण

- प्रा. डॉ. सोनवणे बी. एम.
एस.पी.एच. महाविद्यालय
नामपूर, ता.बागलाण, जि.नाशिक

गोषवारा

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर हे प्रसिध्द अर्थतज्ज्ञ होते. त्यांच्या अभ्यासाचा मुख्य विषय 'अर्थशास्त्र' होता. भारताला अर्थशास्त्रीय विचारांची थोर परंपरा लाभली आहे. भारतीय अर्थतज्ज्ञांनी आपल्या आर्थिक विचारांचा ठसा जागतिक अर्थकारणावर पडला असल्याचे आढळून येते. भारतातील अर्थतज्ज्ञांसंबंधी बोलायचे झाल्यास चंद्रगुप्त मौर्याच्या राजदरबारात चान्यक्य विष्णु गुप्त उर्फ कौटिल्य यांचे आर्थिक विचार आजही उपयुक्त ठरतात. तसेच दादाभाई नौरोजी, धनंजयराव गाडगीळ, गोपाळ कृष्ण गोखले, चंद्रशेखर टिळक व व्हि.के.आर.व्ही राव हे जागतिक किर्तीचे अर्थतज्ज्ञ होते. यांच्या तोडिचा विश्वमान्य अर्थतज्ज्ञ म्हणुन डॉ.आंबेडकरांच्या नावाचा उल्लेख करावा लागतो. कारण त्यांच्या अभ्यासाचा विषय अर्थशास्त्र होता व उपयुक्त आर्थिक सल्ला देण्याचे महत्त्वाचे काम डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर करायचे म्हणुन त्यांना भारतीय अर्थक्रांतीचे जनक असे देखील म्हटले जाते.

अर्थशास्त्रात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांना एक विशिष्ट असे स्थान आहे. आर्थिक समानता ही त्यांच्या अर्थशास्त्रीय विचारांची मध्यवर्ती कल्पना होती. कारण ब्रिटिश हिन्दुस्थानात येण्याआधी येथील आर्थिक समृध्दता ब्रिटिशांच्या धोरणामुळे आर्थिक विषमतेत परावर्तीत झाली. या संबंधी सखोल अध्ययन करून रुपयाची समस्या हा संशोधन ग्रंथ त्यांनी निर्माण केला. येवढेच नाही तर भारतीय स्त्रीयांच्या आर्थिक स्ववलंबनाची कास घटणारा हा तत्कालीन महान समाजसुधारक देखील होता. शेती व शेतकरी सावकारांच्या विळख्यात अडकत चालली आहे याची शासनाला जाणीव करून देणारे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर हे पहिले कृषीतज्ज्ञ होते. असे म्हटल्यास चुकीचे ठरणार नाही. याच बरोबर भारताचे परराष्ट्रीय धोरण कसे असायला हवे याविषयी त्यांचे विचार फार उपयुक्त होते. देशाच्या आर्थिक विकासाची जाण व तळमळ असणाऱ्या या महान अर्थतज्ज्ञास विश्वप्रसिध्दी लाभलेली होती.

किवर्ड - अर्थतज्ज्ञ, समानता, स्वावलंबन, अर्थक्रांती, समृध्दता प्रस्तावना

भारताला स्वातंत्र्य मिळाले त्यावेळी एक परिपक्व अर्थतज्ज्ञ म्हणुन डॉ.बाबासाहेबांचे नाव अग्रक्रमाणे घेतले जात होते. वेगवेगळ्या अभ्यासकांच्या दृष्टीने डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर हे केवळ अर्थतज्ज्ञच होते असे नाही. तर, ते एक महान समाजसुधारक होते, कायदेतज्ज्ञ होते, राजकारणी होते. याच बरोबर दीन-दलितांचे उध्दारक म्हणुनही त्यांचे नाव प्राधान्यक्रमाने घेतले जाते. काही अभ्यासक त्यांच्या अतुलनीय कार्याबद्दल त्यांना आधुनिक भारताचे प्रणेते असे देखील म्हणतात २०१२ मध्ये करण्यात आलेल्या एका जागतिक सर्वेक्षणात भारताच्या

स्वातंत्र्यानंतर सर्वात महान भारतीय म्हणुन डॉ.बाबासाहेब आंबेडकराचे नाव घेण्यात आले. येवढेच नाही तर, कोलंबिया विद्यापीठाणे जगामधील शिर्ष १०० विद्वानांच्या नावाची यादी तयार केली त्यात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा प्रथम स्थानी ठेवले होते. असे महान विद्वान अर्थतज्ज्ञ भारताला लाभले हा भारतीयांच्या दृष्टीने गौरवाचा भाग आहे.

डॉ.आंबेडकरांचे अर्थशास्त्रीय विचार अभ्यासले असता असे स्पष्टपणे जाणवते की, त्यांचे आर्थिक विचार समग्र स्वरुपाचे होते. देशातील सर्व प्रकारच्या आर्थिक समस्यांची त्यांना सखोल माहिती होती, त्यांचा अभ्यास होता. म्हणुन देशातील समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना कराव्या लागतील याची देखील त्यांना माहिती असायची. विविध विषयांची जाण असल्यामुळेच त्यांना संविधान निर्माण करण्याचे महत्त्वपूर्ण काम देण्यात आले. आज जगातील सर्वात मोठी संसदिय लोकशाही भारतात कार्यान्वीत आहे. याचे श्रेय डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांना देणे उचित ठरेल. प्रस्तुत संशोधन लेखात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांचा वेध घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

संशोधन लेखाची उद्दिष्टे

या संशोधन लेखाची निर्मिती पुढील उद्दिष्टे डोळ्यासमोर ठेवुन करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

- १) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार अभ्यासणे.
- २) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक विचार अभ्यासणे.
- ३) डॉ.बाबासाहेबांनी संविधानात केलेल्या आर्थिक तरतुदींची माहिती घेणे.

संशोधन प्रणाली

प्रस्तुत लेखाच्या निर्मितीसाठी दुय्यम आधार सामुग्रीचा वापर करुन उपयुक्त माहिती संकलित करण्यात आलेली आहे. यात प्रामुख्याने डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांची भाषणे, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांवर प्रकाशित पुस्तके, लेख इ. अशा दुय्यम साधनांद्वारे माहिती संकलित करुन या संशोधन लेखाची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. प्राप्त माहितीच्या विश्लेषणासाठी निबंधात्मक विश्लेषण तंत्राचा अवलंब केलेला आहे.

विश्लेषण

प्रसिध्द अर्थतज्ज्ञ डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर केंद्रात मंत्रीपदी असतांना स्त्रीयांच्या आर्थिक स्वावलंबनासाठी प्रयत्न करणारे पहिले केंद्रीयमंत्री होते. देशातील निम्मे लोकसंख्या स्त्रीयांची असुनही स्त्रीया ह्या परावलंबी स्वरुपाचे जीवन जगतात हे सामाजिक दृष्टीकाणातून उचित नाही. त्यांच्या मते स्त्रीयांना देखील पुरुषांच्या बरोबरीने समान हक्क असावेत. स्त्रीयांना सन्मानाची वागणूक असावी

यासाठी त्यांनी संसदेत घेईतु कोडबिलड या नावाने विधेयक आणण्याचा प्रयत्न केला. त्यांचे विधेयक त्यांनी केलेल्या श्रमाचेच प्रतिक होते. या विधेयकाच्या माध्यमाने त्यांना स्त्रियांना कायदेशीर हक्क प्राप्त करून द्यायचे होते. ०५ फेब्रुवारी १९५२ रोजी त्यांनी तयार केलेल्या विधेयकात स्त्रीयांना वडीलांच्या संपत्तीत समान हक्क, मृताचा वारसदार ठरविण्याचा अधिकार, घटस्फोट व पोटगी मागण्याचा अधिकार, विवाह, दत्तक विधान, अज्ञानत्व आणि पालकत्व हे सात विषय त्यांनी हिंदु कोडबिललात मांडले होते. या माध्यमातुन त्यांना समाजातील जात, धर्म किंवा लिंगभेद करून सामाजिक विषमता कमी करता येणार नाही. असे त्यांना वाटत होते. न्यायाच्या तराजुत सर्वांना एकाच मापात तोलले जाईल असे त्यांनी जाहिर केले, मात्र त्यांना हे विधेयक संसदेत मांडण्यास प्रखर विरोध झाला. त्यामुळे त्यांना हे विधेयक संसदेत मांडता आले नाही.

सन १९९० च्या दशकात 'हिंदु कोडबिल' प्रमाणे कायदे पारित केले जावु लागले. पंतु स्त्रियांना स्वातंत्र्यानंतर तब्बल ५० वर्षांनी हा न्याय मिळाला. जर हे संबंधीत विधेयक सन १९५२ मध्येच संमत झाले असते तर भारतीय महिलांचा आर्थिक व सामाजिक स्थर उंचावलेला राहिला असता, देशाची प्रगतीही वेगाणे झाली असती आणि देश आज लोकसंख्या वाढीणे त्रस्त आहे. कदाचित लोकसंख्या वाढ नियंत्रणात राहिली असती. सामाजिक विकास हा स्त्रीया व पुरुष यांच्या माध्यमाने होतो व हा विकास समान राहिला तर खज्याअर्थाने सामाजिक विकास होतो जर या प्रक्रियेत स्त्रीया मागासलेल्या राहिल्या तर सामाजिक विकास हा दुभंगलेल्या स्वरुपाचा राहतो. स्वातंत्र्यानंतर ५० वर्षांपर्यंत सामाजिक दुभंगलेपण स्पष्ट पाहिले, अनुभवले आहे. यावरून असे स्पष्ट होते की, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर हे भारतातील महिला स्वावलंबनाचे आद्य प्रवर्तक होते.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक व सामाजिक विचार हे परस्परांना पुरक स्वरुपाचे होते. या बरोबरच त्यांना भारतीय

अर्थव्यवस्थेतील शेती क्षेत्राचीही माहिती होती. भारतीय शेतकरी हा सावकारी कर्जाच्या विळख्यात अडकत चालला आहे. अशा अभ्यासपूर्ण निष्कर्ष त्यांनी काढला. शासनाने शेतकऱ्यांना सावकारी पाशामधून मुक्त केले पाहिजे. अन्यथा शेतकरी कर्जबाजारीच राहिल असा महत्त्वपूर्ण सल्ला शासनाला डॉ.आंबेडकरांनी दिला होता.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर जागतिक किर्तीचे अर्थतज्ज्ञ असल्याने त्यांनी आर्थिक सामाजिक विकासासाठी मानवी अधिकारांना केंद्रस्थानी मानले होते. म्हणून संविधानाची निर्मिती करतानाच त्यांनी समता, स्वातंत्र्य आणि बंधुभाव या तत्वाचा व्यापक दृष्टीकोणाने स्विकार केला. त्यांना लोकशाही प्रणाली अधिक विश्वसनीय व सक्षम करायची होती. त्यांनी केंद्र शासनाला आर्थिक दृष्ट्या अधिक प्रबळ केले आणि राज्यांना केंद्रावर विसंबुन ठेवण्याची तरतुद केली. राज्यांना केंद्राकडून हक्काने निधी मिळावा. यासाठी संविधानात वित्त आयोगाची तरतुद देखील डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी केली. दर पाच वर्षांसाठी वित्त आयोगाच्या अध्यक्षी नेमणुक करण्याचा कायदेशीर हक्क राष्ट्रपतींकडे सोपविला. असा महत्त्वपूर्ण निर्णय केवळ भारतीय अर्थव्यवस्थेची सखोल जाणीव असणारी व्यक्तीच घेऊ शकते. हे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या कार्यावरून स्पष्ट होते.

संदर्भ

- १) प्रा.गायकवाड आर.के. - डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर आणि भारतीय अर्थव्यवस्था
- २) Dr.Narendra Jadhav- Dr. Ambedkars Economic Thought & Philosophy
- ३) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांची भाषणे-खंड-१ (संपादक डॉ.प्रकाश खरात)
- ४) www.ambedkaronline.com
- ५) <https://satyagrah.croll.in>